

DEN DOGMATISKA MILJÖPOLITIKEN

MAGNUS NILSSON

Det finns inget logiskt eller vetenskapligt skäl att anse att kretsloppet skall börja och sluta med mjölkförpackningen eller morgontidningen så att vi måste ta oss omaket att källsortera. I stället kan vi besluta att kretsloppet börjar och slutar med träd i skogen. Då bränner vi helt enkelt våra tidningar och förpackningar. Vi utvinner energi och slipper äcklig sortering.

Miljödebatten präglas av att synnerligen dubiösa hypoteser betraktas som fastställda sanningar och att politiska kompromisser, ägnade att motivera ytterligare "miljövård", har status av vetenskapligt grundade fakta. Detta är uppenbart men sällan erkänt, eftersom miljörörelsen fortfarande är tabu. De flesta – även moderater – hukar på samma vis som de hukade när trycket från vänstern var som störst under 70-talet. Och även nu handlar det om makt. Nämligen den makt som tillkommer dem som kan övertyga om att just de skall definiera vad som är miljöproblem och vilka lösningar som bör väljas. Det är ingen tillfällighet att Göran Persson i sitt installa-

MAGNUS NILSSON är PR-konsult och frilansskribent.

tionsanförande lyfte fram målet att göra Sverige till ett ekologiskt ut hålligt samhälle. Redan i dag tenderar varje skatt, subvention, förbud och påbud att motiveras med miljöskäl. Varje påfund, från dyrare el till OS i Stockholm, sägs vara bra för miljön.

Smörja väljarna hemmavid

Denna artikels syfte är inte att ifrågasätta om det finns några miljöproblem. Det är alldeles klart att de finns. Ofta är de av lokal karaktär och tämligen lättlösta – åtminstone teoretiskt. När det kommer till kritan vill de rika ländernas regeringar inte avstå pengar för t ex miljösanering i de forna öststaterna. De pengarna måste ju användas för att smörja väljarna hemmavid. Samma drivkraft ligger bakom de massiva subventionerna av jordens fiskeflottor – det primitiva beteendet att ge sig ut på havet för att roffa vad man kommer över vore inte lönsamt utan bidrag. Men detta är ett annat problem som

inte handlar om miljövård utan om konflikten mellan ett allmänintresse – bra miljö – och olika särintressen. Allmänintresset kommer ofta att stå tillbaka.

I stället handlar artikeln om att kritiskt granska de argument som används av miljörörelsen i vid bemärkelse d v s de organisationer och individer som bygger inflytande, finansiering och personliga karriärer på att underblåsa rädsla och vanföreställningar kring vår livsmiljö och människans framtid. Det gäller sådana organisationer som Greenpeace, Jordens vänner, Det naturliga steget, Miljöpartiet, Anna Lindh och andra politiker och byråkrater naturligtvis, World Watch Institute, mediafolk som t ex DN:s Gert Svensson, Aftonbladets Stig Danielsson o s v, o s v. Återigen: det är inte meningen att misstänkliggöra dessa personer och organisationer i sin helhet. Bara att påpeka att de på samma sätt som politiska partier, fackföreningar, branschorganisationer

och företag styrs av många olika intressen och att idealitet och sanningslidelse bara är några av dem. Det är därför på sin plats att ta en extra titt på de begrepp och tanke-modeller som miljörelsen använder.

Konstruerad abstraktion

Till att börja med återkommer ständigt tankefigurer av typen "ekosystemet" som någonting som finns i en mer absolut bemärkelse än som just en konstruerad abstraktion. Bilden har en starkt övertygande kraft i miljödebatten. Varje art tänks fylla sin speciella funktion ungefär som kugghjulen i ett gammaldags urverk. Om något tas bort bryts kedjan, verket slutar fungera. Helheten är värdelös utan alla sina delar – även den minsta och enklaste komponent är oundgänglig.

Men i verkligheten finns det ju inget sammanhängande "system" av växter, djur och död materia där varje del har sin givna plats och funktion. Av jordens ungefär 30.000.000 arter är knappt 5 procent kända och kategoriserade. Arter försvinner och uppstår dagligen. Stora delar av både flora och fauna skulle kunna utrotas utan några större konsekvenser. För 100 år sedan var både älg och rådjur nästan utrotade i Sverige. I dag finns det gott om båda arterna men den svenska naturen är i lika god "balans" nu som då. Eller i lika dålig "balans" om man väljer det perspektivet.

Vilket leder till nästa tankemodell som ständigt återkommer i debatten,

nämmligen föreställningen om just ekologisk balans. Birger Schlaug talar inte bara om jordens ekologiska balans utan till och med om universums ekologiska balans. Naturligtvis finns inget sådant som ekologisk balans annat än i den meningen att alla arter utvecklas inom ramarna för vad som är möjligt. Att rovdjuren inte blir fler än tillgången på bytesdjur tillåter kan man kalla för ekologisk balans om man vill. Eller helt enkelt att de inte kan leva under svältgränsen.

Det ruggiga är naturligtvis att denna typ av föreställningar har sådan makt över sinnena. Sådana småttigheter som nationen, klassen eller den ariska rasen kan motivera folk till massmord och tortyr. Man vågar knappt tänka på hur lite individens rättigheter är värda i ögonen på dem som menar sig företräda "universums ekologiska balans".

Ett talande exempel är prins Charles. Han vill återfödas som mördarvirus för att decimera antalet människor på jorden. Det är naturligtvis anmärkningsvärt. Lika anmärkningsvärt är att nästan ingen reagerade. Han kunde ju lika gärna ha rekommenderat engelska krigsmakten att skrota sina atomvapen över, säg, Ruhrområdet eller Gangesdalen. Samma effekt, samma lidande men utan den chanstagnation det innebär att förlita sig på en mycket gammal nordindisk teori med svagt empiriskt stöd.

Nu har ju prinsen en viss fallenhet för bisarra religiösa föreställningar. På ett möte för alternativjordbrukare

ansåg han på allvar att "galna-kosjukan" var naturens sätt att hämnas för att vi använder konstgödsel.

Idén att "naturen" är ett självständigt handlande väsen som har åsikter och hämnas underlättas väl av att man ingår i en släkt som har recyklat generna några hundra år, men liknande fnoskigheter finns representerade på närmare håll. Organisationen Det Naturliga Steget – som har kungen som beskyddare och finansieras av flera stora företag bl a Elektrolux – bygger i allt väsentligt på hektakomber av mumbo-jumbo. Detta är väl utvecklat av Tor-Ragnar Gerholm i en ny skrift från Timbro.

Tvivelaktiga grunder

Eftersom många av katastrof-teorierna – ozonhållet, växthuseffekten t ex – bygger på så tvivelaktigt vetenskapligt underlag använder miljörelsen ett par hjälpargument som har egenheten att de egentligen gör alla observationer överflödiga. Men hjälp av dem kan alla fakta avvisas som irrelevanta för våra ställningstaganden.

Försiktighetsprincipen är sannolikt det mest använda. Den säger att om man är osäker på om något är miljöfarligt eller inte bör man handla som om faran var bevisad. Eftersom vi inte säkert kan motbevisa växthuseffekten bör vi agera som om den var säkert bevisad:

"Försiktighetsprincipen har definierats på flera olika sätt men grundtanken är att man inte skall behöva invänta vetenskapliga bevis på att en

verksamhet är miljöfarlig eller ett ämne är skadligt, utan man skall agera förebyggande, och hellre avstå från verksamheten eller undvika att använda ämnet, om misstankar om negativa effekter finns." skriver Biologen Göran Knutas i *Dagens Politik* den 3 januari.

I artikeln argumenterar han för att kravet på vetenskapliga bevis i miljödebatten bör sättas lågt. Vetenskapen är ju präglad av forskarna och samhällets attityder och värderingar så "...att det inte går att tala om någon 'objektiv' vetenskap".

Vinst varje gång för biologen Knutas! Kan inte miljöskador bevisas bör de ändå förutsättas. Kan de i någon mån motbevisas med vetenskapligt grundade fakta är dessa ändå bara ett uttryck för samhällets attityder och värderingar (till skillnad från Knutas rena uppenbarelsen...) och bör således inte tas på allvar.

Är det någon som tror att någon mänsklig verksamhet kan tillåtas om dessa tosigtheter skall tas på allvar?

Det är helt enkelt omöjligt att bevisa att något inte finns: vi vet inte säkert att tomtar inte existerar. Vi vet bara att vi saknar bra observationer av tomtar. Om någon påstår att tomtar visst finns och att en av deras mest framträdande egenskaper är att inte kunna upptäckas av människor sitter vi där.

Särskilt starkt blir argument som bygger på försiktighetsprincipen om grunden är riktigt otäcka scenarier: mänskligheten kommer att drunkna, torka bort, dö i stormar, frysa ihjäl

när Golfströmmen vänder, utplånas i melanom o s v. Ju fler förfärligheter miljövännen kan rada upp, desto mer ansvarslös verkar den som frågar efter fakta och manar till eftertanke.

”

Idén att "naturen" är ett självständigt handlande väsen som har åsikter och hämnas underlättas väl av att man ingår i en släkt som har recyklat generna några hundra år, men liknande fnoskigheter finns representerade på närmare håll. Organisationen Det Naturliga Steget – som har kungen som beskyddare och finansieras av flera stora företag bl a Elektrolux – bygger i allt väsentligt på hektakomber av mumbo-jumbo.

”

Brådskan är ytterligare ett hjälpargument att stoppa i halsen på dem som tövar. "No time to waste!" är stridsropet. Tiden är knapp. Vi måste göra något nu. Snabbt, bråttom, bråttom! Återigen är udden riktad mot eftertanke, ifrågasättande och realism.

"Tänk globalt, handla lokalt" är en

käck uppmaning som låter förnuftig. Sanningen är att detta är ytterligare en dumhet av globala mått. Varför skulle norrlänningen anpassa sin livsstil till vad som vore hållbart om alla i hela världen levde som han? Alla bor ju inte i Norrland. Eskimån som går på säljakt bör naturligtvis inte ta hänsyn till vad som skulle hända om alla kineser levde på sälfångst. Människan har i alla tider anpassat sin livsföring till lokala förhållanden. Det är förnuftigt och på det hela taget det enda möjliga.

Mindre uppenbart tokigt är föreställningen att vi har ansvar för kommande generationer. Tanken är att vi bör försaka för att framtida generationer skall kunna konsumera. Det är ju s a s inte vår förtjänst att vi föddes tidigare än de som kommer att födas senare. Det är sant. Men det är inte vårt fel heller. Det är faktiskt moraliskt likgiltigt när en begränsad resurs konsumeras. Om ett ton olja förbrukas nu eller om 200 eller 2.000 år spelar ingen roll. Att jag inte kan använda en resurs nu därför att den skall användas om 100 år, är inte mindre beklagligt än att jag inte kan använda den nu därför att den användes för 100 år sedan.

Hittills har varje generation ärvt både problem och landvinningar av tidigare generationer. Och de har löst problemen, gjort nya framsteg och skapat ytterligare problem för nästa generation att njuta av och tampas med. Det är livets villkor. Tanken att kommande generationer består av eviga barn som har sämre förut-

sättningar än vi att hantera sina svårigheter är felaktig. De kommer att betrakta oss som vi betraktar dem som levde förr. Som intressanta, möjligen heroiska, men beklagansvärt efterblivna och primitiva.

Det begrepp som hittills har orsakat den starkaste påverkan på vårt vardagsliv är föreställningen om det naturliga kretsloppet. Också detta är tvivelaktigt. Livets uppkomst har möjliggjorts av att en rad ursprungliga kretslopp faktiskt brutits – den ursprungliga sammansättningen av atmosfär och hav hade varken vi eller några andra levande varelser överlevt. Likaså borde enligt kretsloppstänkandet förbränningen av fossila bränslen ha ett egenvärde. Den återför ju värdefullt kol – livets viktigaste byggsten – till kretsloppet från dess långa fångenskap i form av svarta, kläggiga och giftiga kolväten.

Dubiösa kretslopp

Även ur en mindre hårdför filosofisk synvinkel är kretsloppstänkandet dubiöst. Väljer vi att ta försöket att skapa ett kretsloppsamhälle på allvar öppnar vi för totalt godtycke. Vi underkastar oss dem som för tillfället bestämmer var kretsloppet börjar och slutar. Det finns inget logiskt eller vetenskapligt skäl att anse att kretsloppet skall börja och sluta med mjölkförpackningen eller morgontidningen så att vi måste ta oss omakket att källsortera. I stället kan vi besluta att kretsloppet börjar och slutar med träd i skogen. Då bränner vi helt enkelt våra tidningar och förpack-

ningar. Vi utvinner energi och slipper äcklig sortering.

Anledningen till att detta är mindre populärt bland miljöaktivister och makthavare är att det minskar deras möjligheter att argumentera för djupgående inblandning i medborgarnas vardag. Möjligheten att dölja de politiska misslyckandena kring "susselsättningspolitiken" genom att skapa s k "gröna jobb" d v s lågavlönade, smutsiga och meningslösa avfallshanteringssysslor minskar naturligtvis också. Tanken att vi skall byta ut alla toalettstolar för att sortera vår avföring är samma andas barn: det rationella är naturligtvis att bygga ut reningsverkskapacitet där så behövs. Vi har ju redan ett effektivt, centraliserat och storskaligt avloppssystem.

"Grön BNP" och olika sätt att räkna in "miljökostnader" (som av något skäl alltid skall tas ut av konsumenten och gå till staten, inte till miljön...) fyller samma funktion. Av politiska skäl skall marknadsprissättningen kunna underkännas. Godtyckligt skall extra kostnader läggas på t ex elenergi för att Olof Johansson, Anna Lindh eller någon annan tycker det men inte på t ex arbete eller vedeldning. Möjligheterna att manipulera olika samhällsekonomiska kalkyler blir snart sagt oändliga. Att mänskligt arbete skulle kunna ersätta el- eller olja är naturligtvis rent larv: skall elströmmen till massakokning ersättas av 5.000 arbetslösa ungdomar som gör åkarbräsor? Kommer Birger Schlaug vilja åka cykelrickshaw i januari?

Till sist är det oemotståndligt att nämna Kungen av Dunkel Miljömetafysik, nämligen tanken på "låg-entropisamhället". Entropi är ett begrepp inom fysiken som betyder att universum förvandlas mot allt "lägre" former av energi. Materian omvandlas till energi som efterhand blir allt mer lågfrekvent. Till sist, om miljarder år, är universum bara en jämn soppa av värmestrålning. Det är väl i någon mening ett beklagansvärt tillstånd men inte ens de mest fantastiska förhoppningar om mänsklighetens livslängd når fram till en bråkdel av den tidsrymd det handlar om.

Låg och hög entropi

I miljövännernas retorik har emellertid den ökade entropin fått status av snart stundande hot. Självklart fylls den också på med värdeomdömen: låg entropi är "ordning", hög entropi är "oordning". Tillstånd av hög entropi är också mer "slumpmässiga" än tillstånd av låg entropi. Självklart är det retoriska tricket att vi i allmänhet anser att "ordning" är bättre än "oordning och att "slumpmässighet" är av ondo.

Tanken är att växterna – "naturen" – bidrar till större ordning genom att med hjälp av fotosyntesen bygga upp biomassa. De slumpvis virvlande koldioxidmolekylerna och vattenmolekylerna ordnas i kedjor av kolväten och den lättbegripliga och enhetliga syremolekylen. När däggdjuren, och särskilt människan, äter av växterna eller av djur som ätit

växter, eller när vi bränner kolväten, ökar vi åter entropin, d v s vi bidrar till att den "ordning" naturen skapat bryts ned till "oordning". Därför bör antalet människor minskas, mängden förbränning minimeras och näringskedjorna dessutom kortas.

Vad betyder då i dessa sammanhang ordning, oordning, slump? Det är, minst sagt, oklart. "Ordning" är ett helt och hållet psykologiskt begrepp. Mer ordnade tillstånd är lättare att begripa och beskriva.

Exakt beskrivning

Om vi tömmer ut en säck med hundra potatisar på golvet hamnar de i ett visst mönster. Detta mönster skulle ingen kunna beskriva i vanligt språk. Vi skulle behöva en bild, t ex ett diagram med varje potatis läge inprickat med en koordinat. Det kräver att jag anger 200 koordinater.

Låt oss säga att jag i stället lägger potatisarna i en fyrkant. Jag kan då säga att vi har "hundra potatisar i en kvadrat med en meters sida och ingen potatis ligger närmre än tio centimeter från sin närmaste grannpotatis" Detta är en exakt beskrivning av tillståndet. Denna är på 21 ord och kan säkert göras kortare. Det är detta vi upplever som ordning – egenskapen hos ett tillstånd att klart och fullständigt kunna beskrivas med en kort sammanfattning.

Det är däremot ingen skillnad i slumpmässighet. Samlar jag ihop potatisarna i säcken igen och tömmer

ut dem är chansen lika liten att ett mönster som är identiskt med det första oordnade mönstret uppträder, som att potatisarna hamnar i en snygg fyrkant av sig själva (Just i detta exempel är de tillstånd som kan beskrivas kort och enkelt, som förefaller ordnade, ovanliga. Däremot är andra klasser av tillstånd extremt ordnade: universum är proppat med vackra planetbanor, sprakande fraktaler och kollapsande solar vars natur godtagbart kan beskrivas med eleganta och enkla formler. Om naturen är ordnad eller oordnad är inte en smaksak men väl en fråga om människans själsliga förmågor).

Frågan är också hur ordning förhåller sig till komplexitet och om det är meningsfullt att försöka göra jämförelser. Människans hjärna är den mest komplexa organisation av materia vi känner. Hur mycket biomassa skall brytas ned till vatten och koldioxid per kilo människohjärna för att vi skall anse att ordningen har minskat d v s entropin har ökat? Och, i vilken mån bidrar förbränningen av bergolja, en sörja av osorterade kolväten, till att öka ordningen genom att bidra till att dessa stuvats om till koldioxid och vatten, d v s enklare och mer lättöverskådliga tillstånd?

Redan här visar det sig alltså att det övertalande begreppen ordning och oordning är meningslösa i ett vetenskapligt perspektiv.

Och vill man inte fundera över

finliret är det bara att konstatera att universum går mot sitt slut om några miljarder år. Åt det kan vi inget göra och på vår planet badar vi i mer energi än vi någonsin kommer att kunna ta hand om. Mänskligheten gör ingen skillnad när det gäller universums ekologiska balans eller entropiökning.

I mitten av 60-talet kan man utan att vara allt för dogmatisk eller radikal nyliberal säga att Sverige var rätt lagom. Det gamla privilegiesamhället var uppbrutet. Det fanns pension, ATP, barnvårdscentral, hjälp åt handikappade, fri sjukvård, skola, högre utbildning, a-kassa och socialbidrag. Skattetrycket var kring 30 procent. Hade vi stoppat utbyggnaden av välfärdsstaten där vore sannolikt de flesta av dagens problem betydligt mindre. Men man stoppade inte. Dogmatikerna växte sig starka. Socialdemokratin under Palme gick tillsammans med det övriga politiska etablissemanget åt vänster. Resultatet vet vi.

M i dogmatikernas fotspår

Miljöpolitiken har redan passerat sitt 60-tal. Dogmatikerna har tagit över. Det övriga politiska etablissemanget, från Persson till Moderaterna och Moderata Ungdomsförbundet släpar inte ens efter utan följer glatt med i tåget genom att bekräfta dogmatikernas världsbild, låt vara med lite egna förtecken i retoriken. Det är inte bra.